

Bijlage 9 – Jan Soons.

Basisinkomen, van utopie naar realiteit.

Politici hebben het idee dat volledige werkgelegenheid het ultieme doel is om na te streven. Basisbanen, sollicitatieplicht, Melkert-banen, tot ‘verplicht vrijwilligerswerk’. Dit doel is door de technologische ontwikkelingen (automatisering, robotisering) op den duur niet meer bereikbaar, als het dat ooit was. “In 1930 voorspelde Keynes reeds een toenemende technologische werkloosheid door de ontwikkeling van arbeidsbesparende technologie.” Bovendien is het de vraag of we betaald-werk-voor-iedereen eigenlijk wel willen. De nieuwe modellen van filosofen als Yuval Noah Harari gaan uit van “de noodzaak om mensen te beschermen in plaats van banen. [...] Momenteel zorgen miljarden ouders voor hun kinderen, burens helpen elkaar en burens vormen buurtgemeenschappen – allemaal waardevolle activiteiten die niet als arbeid worden erkend. Misschien moeten we de knop in ons hoofd omzetten en beseffen dat het grootbrengen van een kind in wezen de belangrijkste en zwaarste baan ter wereld is”, volgens Harari. “Werken voor een baas is slechts één van de manieren om voldoening uit je leven te halen. [...] Arbeid zou geen verplichting of pure noodzaak moeten zijn, maar iets waar je in vrijheid voor kiest.”

Al in 1516 opperde Thomas More het idee van een universeel basisinkomen. Ook anderen waren voorstander. “Volgens de idee van James Tobin (1918 – 2002) zou elk huishouden een basisinkomen ontvangen, waarvan de hoogte afhankelijk zou zijn van de samenstelling van een gezin. Iedere familie zou dat basisinkomen kunnen aanvullen met inkomsten uit arbeid en overige baten die tegen een uniform tarief belast zouden worden.” Soons noemt allerlei experimenten die gedaan zijn. In 2017 kregen 25 gemeenten van staatssecretaris Klijnsma groen licht voor een ‘regelarme bijstand’. Het CPB evalueerde het en concludeerde: “dat het ontheffen van hun verplichtingen geen negatief effect heeft gehad op de uitstroom uit de bijstand en dat de mogelijkheden om bij te verdienen soms hebben geleid tot een hogere uitstroom naar deeltijdbanen.” Soons beschrijft ook hoe veel experimenten strandden door gebrek aan politieke consensus. “In de jaren negentig is door de ministers Zalm (VVD) en

Wijers (D66) [...] een voorstel gedaan tot invoering van een basisinkomen. Aan PvdA-zijde bleek minister Melkert echter een fel tegenstander, waarna Wim Kok (PvdA) besloot de discussie te beëindigen met de toevoeging dat over dertig jaar de tijd er wellicht wel rijp voor zou zijn.”

Soons gaat dieper in op twee modellen: het door het NIBUD (Nederlands Instituut voor Budget Voorlichting) doorgerekende model van de Vereniging Basisinkomen (VB), en het door het CPB (Centraal Planbureau) doorgerekende voorstel van Wouter Keller. Het voorstel van de VB hield in: “waarbij iedere burger vanaf 18 jaar een onbelast basisinkomen per maand ontvangt van 600 euro, en 300 euro per kind voor de eerste twee kinderen. Voor het derde en volgende kind wordt 100 euro maandelijks betaald. Per huishouden worden deze bedragen aangevuld met 600 euro.”

Volgens Wouter Keller is de oorzaak een armoedeval door “het volledig doorgedraaide belastingstelsel vol inkomensafhankelijke regelingen”. Het model van Keller betreft de negatieve inkomstenbelasting: mensen die een inkomen hebben dat lager is dan een bepaald bedrag krijgen overheidssteun. Over alles wat er meer binnenkomt, wordt een vast bedrag aan belasting betaald. Het model gaat uit van een gegarandeerd minimum niveau. Verdien je minder? Dan krijg je een bepaald percentage overheidssteun (negatieve belasting). Heb je geen inkomen dan wordt je inkomen tot het 100% gegarandeerde-inkomen aangevuld. Naarmate je het gegarandeerde inkomen nadert wordt het percentage lager. Beide cijferraars achten het basisinkomen voor de Nederlandse schatkist betaalbaar. Wel plaatst Soons wat kanttekeningen.

Invoering van een basisloon zal bij sommige mensen weerstand oproepen. Vooral de gedachte dat mensen van nature lui zijn speelt hierbij een rol. Daarvan is echter in een aantal experimenten weinig gebleken. Het effect op de kosten zal niet groter zijn dan nu het geval is. Wel zullen sommigen een andere baan kiezen. Dat is goed voor de zelfontwikkeling en kan een oplossing zijn voor het kwart van de mensen dat nu denkt in een zinloze baan gevangen te zitten.

De effecten komen vooral de laagst betaalden ten goede. De vrijheid van mensen zal toenemen, wat weer gevolgen heeft voor de samenleving. Criminaliteitscijfers zullen naar verwachting aanmerkelijk dalen, zo hebben de experimenten aangetoond die Soons beschrijft. De afhankelijkheid van schommelingen in de economie zal minder zijn. Start-ups krijgen het makkelijker. De zekerheid voor flexwerkers en zzp'ers neemt toe. De categorie 'bijstandsgerechtigden' verdwijnt. "Leven op een bijstandsniveau is geen vetpot. En met de invoering van een basisinkomen zal dat niet veel veranderen." Maar gevoelens van vernedering of achterstelling zijn dan niet meer aan de orde want iedereen die dat wil kan zich zinvol maken, door vrijwilligerswerk, creatieve bezigheden, mantelzorg, of waar de persoonlijke potentie ook maar toe uitnodigt.

Op fraude hoeft niet meer gecontroleerd te worden. Dit levert op zich al 3 miljard euro per jaar op. Het studieleenstelsel kan opgeheven worden. Starters hebben een betere positie op de woningmarkt. Er zal minder een beroep gedaan worden op de gezondheidszorg, zo is uit de experimenten gebleken. Psychisch gerelateerde klachten kunnen fors verminderen.

Het vooroordeel dat mensen 'lui' zouden zijn speelt een rol. Bij politici is het "veeleer de partijdiscipline die van hen verwacht dat ze achter de principes en dogma's van hun partij blijven staan. En die principes lijken voor een buitenstaander als ik welhaast in beton gegoten", volgens Soons.

De liberalen zouden zich kunnen herkennen in een vrijer met elkaar omgaan. De sociaaldemocraten kunnen er een rechtvaardiger behandeling en bescherming van de mensen aan de onderkant van de samenleving in zien. "De populistische partijen zouden het wel moeilijk krijgen, aangezien hun aanhang volgens de heersende consensus vooral bestaat uit mensen die ontevreden zijn over hun bestaan en ongerust zijn over hun toekomst." Maar wellicht zien ook zij de verbetering.